

nikdar ne, kjer cedilje in metuljavec raste, ki jim je strup, ravno tako po rosi in posebno po slani ne. Premlade dobre paše, posebno detelje se objedó, kakor goveda, in če se jim o pravem času ne pomaga, jim trebuh počí, in poginejo. V veliki vročini hočejo senco imeti, da v nji poležejo; dež jim pa ne škoduje, če naliv ni; če se le potlej kmalu posušé.

Pozimi ostanejo v hlevu, in se jim trikrat na dan klaja dá, zdrava mrva, slama, veje, repni skrožki ali korenstvo; velikim najmanj po 4 funte na dan, majhnim manj. Ovce imajo gosto volno, ki jih greje, potrebujejo zračnega hleva in višega, da jim prevroče ni, in da ne zbolijo, tudi dobre stelje, da niso v mokrem. Spomladi naj se prezgodaj na pašo ne ženó, ker jim je škodljiva.

Kdor hoče drobnico vpitati, vpita jo na dobri paši poleti ali jeseni, in pri dobri klaji pozimi, kakor govedo; stare jalove ovce in stari ovni niso za drugo. Vse ovce mlade in stare se rade in kmalu vpitajo na paši ali domá; pa zelo tolstih ne jemo radi:

Ovce živé do 20 let, pa malokje take starosti dočakajo, ker jih prej pokoljejo.

Politične stvari.

Govor L. Svetčev

o adresini razpravi v državnem zboru 19. u. m.

Po stenografičnem zapisniku.

V resnici moramo biti hvaležni, gospôda moja, da je položaj avstrijski dobil podobo takošno, kakoršno ima sedaj, kajti ona nam je do dobrega razjasnila stališče strank in njihova načela. Posebno pa moremo hvaležni biti za to, da ste ministerski spomenici v gledale beli dan, kajti obedve nam prav jasno in razločno razkladate vse avstrijske razmere.

Dovolite mi, gospôda moja, da ministerski spomenici, kateri namestujete prestolni govor in krog katerih se mora sukati glavna adresina razprava, z nekaterimi besedami bolj na tanko pojasnim.

Spomenico ministerske manjine lahko prav kratko obdelam, ker je vže zgubila svojo veljavo. — Noben pošten domoljub ne more odreči tej spomenici to zaslugo, da je v resnici povdarjala avstrijsko misel — ono misel namreč, da avstrijska ustava ima le takrat pravi temelj, kedar jo priznavajo vse kraljevine in dežele in vsi národi njeni. To, gospôda moja, je prava avstrijska misel in njo je gotovo vsak pravi domorodec v vsem obširnem carstvu radostno pozdravljal. Ta spomenica pa za tega del trdi potrebo, da se iščejo sredstva in poti, kako bi se porazumeli vsi národi.

Spomenica ministerske večine zastopa ravno nasprotna načela. Ona za podlago nima vseh avstrijskih národov; ona trdi stališče le oni nemški stranki, ktera zahteva: mi moramo gospodovati v Avstriji, sicer nam na Avstriji nič ni ležeče!

Če se zdravi kaka bolezen, morajo se najpoprej poznati njeni vzroki. Avstrija, gospôda moja, je bolna, in ako bi v dokaz temu ne imeli družih znamenj — imamo pred seboj današnji položaj njen. In kaj je vzrok tej bolezni? Tista misel po nadvladi enega národa čez vse druge, ktera se izrazuje v spomenici ministerske večine, — misel namreč, da nemški rod mora v Avstriji gospodovati. Ta misel pa ni nova; že poprejšnji državniki postavljali so si jo za načelo pri vladi, in včeraj se je trdilo, da je v tem smislu Bach svoje poskušnje delal in za njim Schmerling. Ali obema so njune nakane popolnoma spodletele. Res čuditi se mora človek, videvši, da v Avstriji državnikov ne preveriti niti skušnja niti lastna nesreča. Ko nam je Bach

vzel vse, kar smo si 1848. l. pridobili, ko je Avstrijo po nesrečni vojski pretresel v njenem osrčju, moral je odstopiti. Ko je za njim Schmerling državo po ravno tistej poti v denarnih zadevah uničil, — národom sad, ki ga je obetala oktoberska diploma, zadušil, in podlago stvaril za silstvo, po katerem se je morala pogodba z Oggersko stvoriti, tudi on je odstopil. In vendar se gospodje Giskra, Herbst in družniki njuni niso ustrašili nastopiti isto pot. Hodili so po njej dve leti in sami so morali gledati, da so njihove prizadeve bile brez vspeha. In kaj se nam kaže dandanes? Na novo se pripravljajo na to, da bi še z večim pogumom stopali po ravno iste napačni poti. In izid, gospôda moja, ne bo drugačen, kakor oni, kterege sta doživela Bach in Schmerling, in kterege ste doživeli vi sami v preteklih dveh letih.

Bog naj dá Avstriji po tej êri manj škode kakor v poprejšnjih letih! Dovolite mi pa izreči prepričanje svoje, da v sedanjem času najmanj kaže ravnati se po onih nesrečnih načelih. Gospôda moja, namera nemškega gospodstva je dandanašnji najmanj na svojem mestu, in to vže gledé na našo sedanjo ustavo. V naši ustavi veje misel enakosti in enakopravnosti vseh državljanov. Kako neki se vjema ž njo navlada enega rodú? Ali ne nasprotuje naravnost enakosti in enakopravnosti? V naših temeljnih postavah nahajamo lepa, svobodomiselná določila. Al kako se njim prilega misel, vsem národom siliti gospodstvo enega?! Ali ne razdere taka misel bitstvo vse prostosti? Naša sedanja ustava ima nalogo konstitucionalizem vresničiti; če se pa poleg tega umetno gospodstvo enega národa podpira, in če hoče to gospodstvo z nepravičnimi volilnimi redi vzdržavati se, kako se strinja to z ustavnim duhom, ki je le takrat resnica, kedar obsega v sebi pravo in resnično ljudsko voljo vsega cesarstva.

Iz tega vidite tedaj, gospôda moja, da je načelo krivo, in da se mora pred vsem ta hudi duh izgnati iz države, ako hočemo najti pravo pot. Prav naravno je sicer, da se zametuje vsakoršno porazumljenje pri takih načelih, ki jih ima večina ministerska; kajti porazumljenje in sprava tirja vže naprej, da se pripoznajo vzajemne pravice vseh národov, in če se te pripoznajo, mora se nadvladanju enega národa nad drugimi slovó dati. Čisto naravno je dalje, da se pri tacih vladajočih mislih še spodbija samouprava, in res prav dosledno izrekajo potem ministri: „z 17 deželnimi zbori ne moremo vladati!“ kajti onemu, ki hoče en národ povzdigniti za gospoda, druge národe pa mu za hlapce dati, ne more po godu biti avtonomija, — on potrebuje centralizma. Naravno je pa potem tudi to, da se hočejo vpeljati neposrednje volitve, ktere odstranjujejo samostojnost kraljevin in dežel in uničujejo najdražo pravico deželnih zborov — neposrednje vdeleževati se postavodajanja.

Če pa si kdo izbere načelo nepravično, sramuje se resnice in si išče izgovorov, da bi opravičil, kar namerava; on išče zavetja v tem, da laže, stvari drugač obrača in pa natolcuje.

Prav tako je zdaj; to pričajo agitacije, katerih se je poslednji čas poprijela stranka, o kateri sem poprej govoril. Naj vam le nektera taka sredstva omenim. Obdolževala se je opozicija na vrat na nos, da hoče ustavo odstraniti, da namerja reakcijo vpeljati, in celó ministerski manjini so se take nakane podtikale, čeravno v spomenici črno na belem beremo, da tacih misli ni nikoli gojila. Kako se more kdo predrzniti, celim národom podtikati nakano, ki je tako nenaravna, da je naravnost nemogoča. Prašam Vas, kako je li mogoče, da bi celi národi od sebe odbijali ustavne pravice? kako je li mogoče, da bi kako ljudstvo ne ho-

telo svobode? To, gospoda moja, je napad na zdravo pamet! Res je, da med nami in vami, gospôda, so razločki veliki; al za to: ali ustava in neustava, ali svoboda ali nesvoboda, zato ni kregú: ustavo hočemo vsi, svobodo hočemo vsi! Mi hočemo ustavo, ktera je kri in meso, mi zahtevamo svobodo, ki je v resnici prava svoboda in ktera vsem prosto gibanje dovoljuje. (Pohvala v sredini.)

Neka druga pot, da bi se opozicija osumičila, je pa ta, da se pojem o federalizmu napačno razlaga. Gospôda moja! Razlage konečno veljavne v tem, kaj je avtonomija in federalizem, za kar se opozicija bori, še nimamo pred seboj, zato manjka razloga, napadati opozicijo. In kaj slišimo vsaki dan? Federalizem se stavi za vladajo, ki državo v nič deva, in iz tega se kujejo nasledki, kateri se opoziciji pripisujejo. — Pa pri tem se nalašč zanikuje, da hoče opozicija ravno tako močno in krepko Avstrijo, kakor nasprotniki; zanikuje se nalašč, da v sredi leži porazumljenje, in da bilo bi to porazumljenje ravno meja zoper prenapete tirjatve; zanikuje se vedno, da ni federalistično vladanih držav in da ni tako vladanih držav srečnih in cvetočih.

Jaz hočem le v kratkem omeniti, da imamo v Avstriji sami federalizem med Cislajtanijo in Ogersko, med Ogersko in Hrvaško, federalizem ima Švica, severna Amerika, severo-nemška zveza, Švedska in Norveška; a vendar živé vse te države in nekatere v tako srečnem in mogočnem stanju, da jih mi lahko zavidamo. Kako da se prezirajo take resnice? zakaj se opoziciji podtika, da hrepení po razpadu državnem?

Neka druga stvar še, o kateri se je tudi v gospôski zbornici čulo in ktero je danes g. Kuranda zopet povdarjal, je ta, da se avstrijskim Slovanom očita panslavizem, da se obdolžujejo skrivnih namer z Rusijo in da nameravajo veliko panslavistično državo ustanoviti. Gospôda moja! za to nimate nikakoršnih dokazov, imate jih, pa ravno nasprotne. Slovani avstrijski niso panslovani, marveč so tako dolgo, dokler skušajo obdržati posebnosti svojega rodú in razvijati svoje lastno narečje, še celó slovanski separatisti, in Avstrijain Nemci naj se ogibljejo tirati Slovane na ono pot, kjer bi nehali biti slovanski separatisti.

Zopet drugačno sredstvo je sledeče: Nemci se strašijo s tem, da bi razmerje, če se dožene sprava med narodi, se zasukalo ravno narobe, to je, potem ne bodo več Nemci gospodovali, ampak Slovani bodo Nemcem zapovedovali; zato se stavi to-le geslo: mi Nemci moramo biti kladvo, sicer bomo náklo. To, gospoda moja, je pa najgrje presukavanje resnice. Ali ni še kakega družega razmerja, namreč takega, da ni treba, da bi bil eden zgorej, drugi zdolej, ampak to, da je lahko drug zraven drugega, to je, razmerje popolne enakopravnosti. Dalje prašam: kdaj smo Slovani nameravali gospodstvo nad Nemci? Nikdar ne! Mi še priložnosti nismo imeli delati take poskušnje. A je tudi ne želimo; mi zahtevamo popolno enakopravnost za-se, s prepričanjem, da se tudi Nemcem ne smejo nikakor njihove pravice kratiti, in da bi se Avstrija ravno tako ne pomirila, ako bi se žalile pravice Nemcem, kakor se zdaj ne bo in ne more, če se jemljejo pravice Slovanom.

In kaj bi omenil še o znani laži, s ktero se celó vladar skuša strašiti! Reklo se je namreč, če se pogodí s Slovani, pa si bo odvrnil vse Nemce. — Gospôda moja! Take pretveze so obrekovanje nemške poštenosti in pravicoljubnosti. Če bi Slovani tirjali kake privilegije, če bi tirjali več pravic, kakor jih imajo drugi narodi, potem bila bi taka trditev opravičena; al tega ne zahtevamo mi; mi hočemo le enake pravice, in

kako da bi s tem Nemce mogli žaliti in da bi se s tem zakrivili?

Najbolj mršava pa je tolažba onih, ki sem jih omenil v začetku svojega govora s tem; da, ako propade Avstrija, se združijo z Nemčijo — materno svojo deželo. — Prav, gospôda moja, ako bi to, česar nas Bog varuj! tako gladko izteklo; al gospodje, ki se s tem tolažijo, prezirajo to, da se v takem slučaju ne praša samo po interesih avstrijskih narodov, temveč po interesih cele Evrope, in ni dvombe, da bi taki interesi sklicali na dan borbe, ktere bi avstrijske dežele spravili v strašne prekucije. V tem primerljeji ni le verjetno, temuč nedvomljivo, da bo Avstrija bojišče, kjer bota zatok in iztok z orožjem v roci svoje interese branila. Da se bo tû Avstriji in njenim národom škodilo, ni dvomiti; izid te borbe pa je neznan; on je lahko v prid, pa tudi v škodo Nemčiji in tisti, ki na to delajo, naj pomislijo, da niso samo avstrijske zadeve, ampak tudi nemške v največi nevarnosti.

Pokazal sem vam zdaj, gospôda moja, da sistema, ki bo v prihodnje služila ministerstvu za program, je v nasprotji z našo dosedanjo ustavo; dokazal sem, da se rabijo sredstva, katerih vrednost in poštenost ste zeló zeló dvomljivi.

Da, jaz naravnost trdim, da se ta sistema ne dá izpeljati. Kdor hoče Avstrijo do dobrega ustanoviti, ne sme nikdar zabiti izreka naših vladarjev: „*justitia fundamentum regnorum*“ (na pravici stojé države).

Avstrija se more le po tej poti vravnati, da je hiša vsem različnim narodom, kateri bivajo pod njenim krilom, — da delí vsem narodom enake pravice, enako varstvo in enako skrb. Ako pa odobrite program, po katerem naj en narod drugim zapoveduje, napovedujete s tem vsem drugim vojsko, in jaz bi prašal: je li mogoče, da bi en narod vse druge brzdal in poleg tega še branil državo zoper tako mnoge in tako mogočne sovražnike?

Taka sistema pa tudi za tega del ne more obveljati, ker je v nasprotji z duhom sedanjega časa. — Sedanji čas tirja svobodo in enakost. Ako pa priznavate sistemo, ki je temu v nasprotji, se ne more obdržati na nobeno stran; če dovoljuje svobodo, bode se svoboda porabila v to, da se narodi otresejo gospodstva, — če pa ne dovoljuje svobode, se pa tudi ne more vzdržati, ker bi bila v odločnem nasprotji s sedanjim časom. (Nemir med levico.)

Podpredsednik: Prosim, naj bo mirno!

Svetic (nadaljuje): vgovarjalo se mi bo morebiti, današnja adresa ni tako ščetinasta, kakor spomenica ministerska. Res, da adresa govori o neki spravi in porazumljenji, — al to so zgolj besede, nič družega, nego besede. Pa zakaj? Mi dobro vemo pomen vaše adrese. Ona je, za kar jo sami očetje njeni spoznavajo, političen akt, ona namerava programu ministerske večine zmago pridobiti, pet ministrov obdržati v službi, in tako se zedinjuje popolnoma z ministri, pa se tudi mora zato, da si sama ne vniči namena svojega. Če nam tedaj nasproti stoji tak program, lahko si mislite naše stanje. Za Boga! res neodgovorno je, da tako prijazenemu in tolažljivemu prestolnemu govoru sledi spomenica ministrov, ktera v enem hipu potere vse upanje, ki ga je izbudil prestolni govor.

Če je včeraj neki govornik one strani menil, da bi se smel minister manjine v zatožni stan djati, jaz bi nasprotno trdil, da je ministersko djanje, večine namreč, ki je najprej pomirljivi prestolní govor, potem pa spomenico v nasprotnem smislu sestavilo, zaslužilo, da bi se djalo v zatožbo. (Dobro, dobro! v desnem središču.)

Konečno še nekoliko besedi g. Kurandi, ki nam je očital, da imamo mi različne programe in različne

misli o tem, kako naj bi se Avstrija ustanovila. Prvič ni res, da bi se naše misli tako daleč razlikovale, in drugič, če nismo sedaj vsi še enega mnenja, se zaradi tega ne more še reči, da se ne moremo složiti. Gospodje! na oni strani so prav razna mnenja o direktnih volitvah, in vendar nisem še slišal, da bi se reklo, neposrednje volitve so za tega del nemogoče, ker ima nemška stranka o njih še razno mnenje.

Gospodje! vi očitajte opoziciji, da postavlja programe, ki se ne morejo sprejeti. Meni se zdi, da vi vidite v očeh opozicije pezdri, bruna v lastnih očeh pa ne vidite. Naši programi niso tako velika opovira zedinjenju, kakor so načela na oni strani, ki hočejo nadvladanje enega naroda nad drugimi.

To je tista opovira prav za prav, da se ne moremo porazumeti, in še le, kedar zapustite ta načela, pride čas, da se bomo za druge principe lahko zedinili. Nadjam se pa tudi, da bode to prepričanje tudi na oni strani predrlo; jaz upam, da bote spoznali, da je vaša pot nasprotna svobodi, da je nečloveška in nepravilna, da se ne strinja z ustavo. Jaz se nadjam, da bote to spoznali in to tem trdneje, ker se javno mnenje dan za dnevom bolj poprijema te misli, ker je v javnosti vsaki dan močnejše mnenje to, da ne gré po sedanji poti naprej, ampak da se mora poprijeti stališče, ki je v Avstriji edino pravo, in to je: porazumljenje z vsemi avstrijskimi národi! (Dobro! dobro! na desni.)

Starozgodovinske stvari.

Razprava o imenih nekterih božanstev

in o legi in pomenu nekterih rimskih postaj v nekdanjem Noriku.

Sit apud te honor. antiquitatis.
Plin. lib. 8. 90. 24.

Spisal Davorin Trstenjak.

(Dalje.)

Da na tema rp sopet pridem, omenjam, da v hrvaškem Zagorju nahajamo vesi med planinami: mala Rrpenja, velika Rpenja. Iz temata rp, rap so tudi imena reke: Rapušnica, ki teče iz planinskih (montpreis) gor, Rapletzkogel, Rapletzanger (Rapolec) v judemburškem okrožju nad potokom: Gullingbach = Golnik, tudi: Arpole. Da sta se staroslov. рѣ in ѣ tudi glasila kot or, ur, ol, ul, pričujejo nam imena: Horvat za Hrvat, holmec za hlmeč v listinah 8. stoletja: „mons cholmen, mons cholmezza“, dalje staropanonsko Korka, starokrotansko: Kurka, Kurčica (zato oblika: Κορκουρας pri grških pisateljih), iz korenike: krk, ерѣ, zavijati (primeri staroslov. krčiti contorquere, krkiga, camara currus, das sich windende, wälzende. Iz temata krk je ime gorovja: Korkont, Krkonošy; Nemeč je ime prestavil v Riesengebirge, saj tudi nemška: riese (Holzriese) poznamlja „kotanje“, „vijanje“, „valjanje“, „krčenje“.

Da slavnega prof. Aschbacha dalje preganjamo, še hočemo jedno njegovih razlag poslušati. Peutingerjeva „tabla“ in Antoninov „Itinerar“ omenjata postaje: „Comageni“. Stala je sedem milj od Vindobone kraj reke Dunaja (Donave), ker je tam po spisu: „Notitia Imperii occid.“ bila posajena kohortajahačev in en del rimskega ladjistva. Eugippus (l. 510.) pravi, da je sv. Severin prišel iz Panonije v Norik, in se najpreje naselil v Comagenu. Mesto je imelo krščansko cerkev, in je bilo obdano z vratmi za zapiranje. Omenja tega mesta tudi Eginhard (ann. ad ann. 791.), rekši, da Karol Veliki

je ono leto šel nad Obre (Avarę), in jih tam potolkel, „juxta Comagenos civitatem in monte Cumeoberg, vallo firmissima erat exstructa“. Grad je toraj stal na bregu, zato je Šembera ime izpeljal iz: hom, hum = hlm, česki hlum, a to ni mogoče, ker listine onega veka imajo pri imenih iz temata: hlm, zmirom oblike: „cholmen, cholmezza“ = holm, holmec.

Comagenus je adjectiv iz Comagus, in komag pomenja isto, kar holm. Beseda mag se je rabila nekdanj tudi za poznamenovanje visoke gore; iz temata mag — mog je mogila, dalje ime brega, ki ga že Valvasor opisuje in imenuje: Magovnik. — Komag, Komag pomenja „veliki breg“ in predstavek ko se tako razlaga, kakor v besedah koribida, velika robida, lužičko-srbski: korjebro, veliko rebro, in krajna imena: Kalobje, Kaloze; — ko in kaluža, primeri slično sansk. kačapa „quam magnam testudinem habens“ = želva. Da imamo razlage iskati v tematu: mag, pričuje okoliščina, da se je vojaško brodarstvo velelo „Classis Maginensis“. Comagenus, Komag je bilo toraj samo ime „muniti vallo firmissimo exstructi montis“. Aschbach pa po svoje reče, da je postaja dobila ime od syrske kohorte „Flavia Comagenorum“, ktera je prej tukaj ležala, da-siravno ne more dokazati, da je res tukaj bila syrska kohorta v posadki.

Ubogi Noričani toraj niso vedeli poprej dati imena svojim bregom, dokler niso prišle kohorte iz Cipra in Sirije, in bogočastje Izidino v te kraje!

(Dalje prihodnjič.)

Národne stvari.

Starine slovenske pisave.

Nedavno nam je v roke prišel razglas francoske vlade za ilirske dežele, „sturjen u' Terste na 6. marca 1810“, po katerem so bili „bankozedelzi preklizani“. Ta razglas ima napis: „Rovnajne zhes usdignene Bankozedelze, kateri se imenujejo Zedelz od dunejskèga Banko“ in se začneja tako-le:

„V Imenu soje Svetluft Zefaria teh Franzosov, Krala od Lafhkèga, Varha Renanske, inu frednèka Shwaizarfke zavese, &c. &c. &c.“

Inu skuf muzh te Nam is Decretam od 25. decembra 1809. dane oblast.

My Hirgeneral tega sapovedinstva, Pervi Poglavar useh Illirfkeh Deshel, Zhes naprejudarjene Gospuda General-Inrendenta teh Finanz smo sklenili, nu sklenemo, koker pride:

Podpisan: Hirgeneral, Vajvod od Raguse.“

Tako se je nemškutarsko popačeno pisal jezik slovenski 1810. leta v uradnih naših slovenskih dežel, ktere je takrat obsegalo ilirsko kraljestvo. In ta popačeni slovenski jezik — enak popačenemu jeziku nemškemu, ki so ga uradnije avstrijske pisale in tiskale pod cesarico Marijo Terezijo in še dalje — je oni jezik, kateri je Anastaziju Grünu, Kromerju in drugim možem njune baže (glej govore v kranjskem deželnem zboru) pravi jezik slovenskega naroda na Kranjskem, Stajarskem itd. — to je tisti jezik, ki bi ga po mnenji „teh Kranjcev“ še zdaj morali rabiti v uradnih, da bi bil všeč nemškutarjem in takim našim ljudem, ki se nočejo maternega jezika učiti, češ, da ga že znajo, ker so slišali svojo mater in svojega očeta tako govoriti! In gospodje Anastazij Grün, Kromer in drugovi njuni, ki pošiljajo svoje otroke v šolo, da se nemškega jezika učijo, v svoji modrosti mislijo, da slovenskega jezika učiti se ni treba! To pa ti možje, kterim se zdrava pamet vendar odreči ne more, le zato pravijo, da